

YAHŞİ FAKİH

XII/71 [1989], s. 295-297). Cengiz'in yaptığı metin karşılaştırmaları esas alınarak eserin gerçekten Aşıkpaşazâde'den daha eski bir tarihte yazıldığı kabul edilirse bu durumda Yahşi Fakih'e aidiyeti meselesinin ilk anda reddedilmemesi gerektiği ortaya çıkar. Yahşi Fakih'in hayatının belirli bir döneminde Edirne'de yaşadığı ve kendisinden sonra çocuklarından bazılarının burada yaşayamayı sürdürdüğü göz önüne alındığında Yahşi Fakih'in eserinin ileriki dönemlerde bir şekilde Edirne'ye gelmiş olması ihtimal dahilindedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri (haz. Ömer Lutfi Barkan – Enver Meriçli), Ankara 1988, I, 407; *438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri: 937/1530* (haz. Ahmet Özkılınç v.dğr.), Ankara 1994, II, 495, 519, 569; Aşıkpaşazâde, *Osmanoğulları'nın Tarihi* (haz. Kemal Yavuz – M. A. Yekta Saraç), İstanbul 2003, s. 31-32, 35, 51, 150; *Oruç Beğ Tarihi: Giriş, Metin, Kronoloji, Dizin, Tıpkıbasım* (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 2007, s. 9; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî* (haz. Nuri Akbayar, s.nşr. Seyit Ali Kahraman), İstanbul 1996, V, 1667; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 43, 175-176; Halil İnalçık, "The Rise of Ottoman Historiography", *Historians of the Middle East* (ed. B. Lewis – P. M. Holt), London 1962, s. 152-167; a.m.f., "How to Read 'Ashik Pashazâde's History", *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V. L. Ménage* (ed. C. Heywood – C. Imber), İstanbul 1994, s. 139-156; Babinger (Üçok), s. 11-12; E. A. Zachariadou, "İlk Osmanlılara Dair Tarih ve Efsaneler", *Söğütten İstanbul'a: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar* (haz. Oktay Özel – Mehmet Öz), İstanbul 2000, s. 341-394; R. P. Lindner, *Explorations in Ottoman Prehistory*, Ann Arbor 2007, s. 29-30, 73, 79, 82; Haşim Şahin, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Dinî Zümreler (1299-1402)* (doktora tezi, 2007), MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, s. 137-139; Hüseyin Nâmik [Orkun], "Yahşi Fakih ve Eseri", *Dergâh*, IV/7, İstanbul 1337, s. 106; a.m.f., "Osmanlıların Aslına Dair", *Türklük*, I/5, İstanbul 1939, s. 345-357; V. L. Ménage, "The Menâqib of Yakhshî Faqih", *BSOAS*, XXVI (1963), s. 50-54; a.m.f., "Osmanlı Tarihiçliğinin Başlangıcı" (trc. Salih Özbaran), *TED*, sy. 9 (1978), s. 227-240; Halil Erdoğan Cengiz, "Yahşi Fakih", *TT*, XII/71 (1989), s. 295-297; Salih Özbaran, "İlk Osmanlı Tarihçilerinde Süreklilik Niteliği Taşıyan Öğeler", *TTK Belleten*, LXV/243 (2001), s. 591-606; Christine Woodhead, "Yakhshî Faqih", *EP* (İng.), XI, 253-254.

HAŞİM ŞAHİN

YAHUDİ
(يهودي)

H. Mûsâ'nın dinine mensup kimse.

Arapça'da **yehûd**, İbrânîce'de **yehudi**, Ârâmîce'de **yehuday(e)** şeklindedir. Kur'ân-ı Kerim'de, Hz. Peygamber döneminde yaşayan ve Hz. Mûsâ şeriatına bağlı olma

mânasında İsrâiloğulları'nın devamı olarak görülen yahudileri ifade etmek için "yehûd" kelimesinin yanı sıra aynı kökten gelen "hûd" ve "(ellezîne) hâdû" kalıpları da kullanılmıştır (meselâ el-Bakara 2/62; en-Nisâ 4/46; el-Mâide 5/18; el-En'âm 6/146; et-Tevbe 9/30; en-Nahl 16/118; el-Hac 22/17; el-Cum'a 62/6; İsrâiloğulları için kullanılan terkip Benî İsrâîl'dir). Bir âyette de **yehûdî** şeklinde geçmektedir (Âl-i İmrân 3/67). Müslüman âlimler yehûd ve hûd kelimelerini "tövbe edip hakka dönme" anlamındaki **hevd** (hâde-yehûdu) köküyle ilişkilendirmişlerdir (Taberî, II, 143). Hûd "hâid" in (tövbe eden) çoğuludur veya yehûd kelimesindeki yâ harfinin hafzedilmesiyle oluşmuştur; bazı kıraatlerde bu kelime yehûd şeklinde okunmaktadır. Yehûddan maksat ise "yehûdiyyin"dir (tövbe edenler; *Lisânü'l-'Arab*, "hvd" md.). Yahudilere bu ismin verilmesinin sebebi, bir görüşe göre Mûsâ zamanında İsrâiloğulları'nın bu zağı heykeline taptıktan sonra pişman olarak Allah'a "hüdnâ ileyke" (biz sana döndük) demeleridir (el-A'râf 7/156). Bir diğer görüş ise Yehûd'un bir kabile ismi olduğu ve kelimenin aslı -Hz. Ya'kûb'un on iki oğlundan en büyüğü olan Yehuza'ya nisbetle- "yehûz" iken zal harfinin dal harfine çevrilmesiyle Arapçalaştığı şeklindedir (a.g.e., a.y.; Elmalılı, I, 374; İbrânîce yehudi ve Ârâmîce yehuday kelimesinin yehuzi / yehuzaye şeklinde okunduğuyla ilgili olarak bk. Hopkins, XVII [1997], s. 13-16). Başlangıçta övgü ifade eden yehûd kelimesi, yahudilerin şeriatının reddedilmesinden sonra artık övgü anlamı taşımasa da onlara ait bir isim olarak kullanılmaya başlamıştır (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "hvd" md.). "Hâde" kalıbı yahudi olmayı, "hewede" ise bir kimseyi yahudi dinine çevirmeyi ifade eder. Arthur Jeffery, yehûd kelimesinin yabancı bir kökenden geldiği konusunda dilcilerin görüş birliğine vardıklarını, ancak bu kökenin İbrânîce mi Farsça mı olduğu konusunda ayrıldıklarını belirtir. Jeffery'ye göre Pehlevî ve Avesta dillerindeki "yehût" ve "yehûd" un da aslen Ârâmîce'den bu dile geçtiği açıktır. Jeffrey ayrıca, kelimenin Hz. Muhammed döneminden önce şiiplerde ve Güney Arabistan bölgesine ait yazıtlarda yer aldığına işaret etmiş, İbrânîce / Ârâmîce kaynaklı olan kelimenin Güney Arabistan yoluyla Hicaz bölgesine girdiği tezine dikkat çekmiştir (*The Foreign Vocabulary of the Qur'ân*, s. 294; kelimenin Arapça kökenden türediği görüşü ve konuyla ilgili geniş bilgi için bk. M. Sâlih Tefkik, sy. 33 [2004], s. 319-347).

Yehûd'un İbrânîce karşılığı olan yehudi kelimesi Yehuda'ya dayanmaktadır. Yehuda, Ahd-i Atîk'te başta Hz. Ya'kûb'un on iki oğlundan (İsrâiloğulları) dördüncüsü olmak üzere şahıs ismi (Tekvîn, 29/35; Ezra, 10/23; Nehemya, 11/9; 12/8, 34, 36), bunu takiben Ya'kûb oğlu Yehuda'nın soyunu ifade edecek şekilde kabile ismi (Tekvîn, 49/10; Çıkış, 31/2; Yeşu, 15/1; Hâkimler, 1/2, 8; II. Samuel, 2/4; I. Krallar, 12/21; Ezra, 1/5) ve ağırlıklı olarak en geniş kabile olan Yehuda kabilesi mensuplarının yerleştiği Filistin'in güneyindeki bölgenin ismi olarak kullanılmıştır (Yeşu, 20/7; Hâkimler, 15/10; I. Samuel, 22/5; II. Krallar, 23/2; İşaya, 3/1; 5/3; Yeremya, 4/4; 18/11; Amos, 7/12). Daha sonra da kelime Yehuda soyundan gelen Dâvûd tarafından kurulan, oğlu Süleyman'ın ölümünün ardından -kuzeyde kalan İsrâil Krallığı'na karşılık- Yehuda bölgesiyle ve Bünyamin ve Levi soylarının yanı sıra Yehuda kabilesiyle sınırlı olan Kudüs merkezli krallığın, Bâbil sürgünü sonrasında ise (m.ö. VI. yüzyıl) ilgili bölgenin ve eyaletin ismi şeklinde yer almıştır (II. Samuel, 5/5; II. Krallar, 16/1-2; Yeremya, 17/20; 25/1; Haggay, 1/1; Mika, 1/5; Ester, 2/6; Ezra, 1/2; 5/8; Nehemya, 5/14; II. Tarihler, 11/17; 34/11). Kelime Ahd-i Atîk boyunca başlangıçta şahıs ve kabile ismi şeklinde, sonraları ve özellikle sürgün sonrası dönemde ilgili bölge ve dinî-siyasî kimlikle bağlantılı olarak ve Rabbânî literatürde şahıs isminin yanında hem bir kabileyi (Yehudaoğulları; bk. Sota, 8/11; Taanith, 4/5) hem de bölgeyi (Yehuda halkı; bk. Ketuboth, 4/12; 13/10) ifade etmek için kullanılmıştır.

H. Ya'kûb'un oğlu Yehuda'ya verilen isimle ilgili olarak Tekvîn kitabında yer alan açıklamada yehuda kelimesiyle "kabul etmek, itiraf etmek, şükretmek, övmek" mânalarındaki "hode" (hdh) fiili arasında bağlantı kurulmaktadır. H. Ya'kûb'un karısı (Leah) dördüncü defa hamile kalıp bir erkek çocuk daha dünyaya getirince, "Bu defa Rabb'e övgüler sunacağım" demiş ve onun için oğluna Yehuda ismini vermiştir (29/35). Daha sonraki bir pasajda da Yehuda'nın kardeşleri tarafından övüleceği ve onlardan üstün olacağı belirtilmektedir (49/8-10). Modern araştırmacılar, Tevrat'ta Yehuda ismiyle övgü mânası arasında kurulan ilişkinin ses benzerliğine dayalı bir kelime oyunu şeklinde anlaşılması gerektiğine, bu isimle anılan kişi veya grupların, Ya'kûb'un oğlu Yehuda ve ondan gelen Yehuda kabilesi dahil, her zaman övgüye layık davranış sergilemediklerine dikkat çekmiştir (Harvey, s. 13). İsraili dilci Is-

rael Yeivin kelimenin “basık arazi” mânasındaki Arapça “vhd” kökünden geldiğini ileri sürmüştür. Buna göre yehuda kelimesi ya kabilenin yerleştiği bölgeyle (dağlık Yehuda bölgesinin batısındaki alçak arazi; bk. Shebiith, 9/2) ya da -Yehuda'nın Ken'anlı eşi ve bu yolla soya karışan Ken'anlı unsurlar sebebiyle- kabilenin başlangıçtaki düşük sosyal statüsüyle alakalı bir isimlendirme olmaktadır (*Encyclopaedia Judaica*, XI, 475).

Yahudi geleneğinde “yehuda-övgü ilişkisi” devam ettirilmiş, İskenderiyeli yahudi filozofu Philo, “Tanrı'ı öven zihin” olarak tanımladığı dördüncü çocuk Yehuda'nın bizzat kendisinin övgüye lâyık ve kutsal olduğunu söylemiş, onun -dört rakamının temsil ettiği- mükemmellik ve erdemlilikle ilişkisine dikkat çekmiştir (“Concerning Noah's Work as a Planter”, 134-135). Rabbânî literatürde ise Yehuda, kardeşlerinin lideri olarak öne çıkmış, Yûsuf'un kuyuya atılmasından ve babası Ya'küb'un yaşadığı üzüntüden bizzat sorumlu tutulmuştur (Genesis Rabbah, 84/17; Midrash Tanhuma, Wayeshev, 9/8-10). Öte yandan Tevrat'taki bir olaydan hareketle (Tekvîn, 38/24-26) Talmud'da, Yehuda'nın ilk defa suç itirafında bulunup Tanrı'nın ismini kutsayan ve bu konuda diğer kardeşlerine de örnek olan kişi olduğu, bu sayede suçunun affedildiği ve öbür dünyayı kazandığı belirtilmiştir (Sotah, vr. 7^b, 10^b; Makkoth, vr. 11^b; kelimenin “itiraf” mânasındaki Arapça “vdy” köküyle ilişkilendirilmesiyle ilgili olarak bk. Muhammed Sâlih Tefvîk, sy. 33 [1425/2004], s. 322). Aynı zamanda Yehuda ismiyle Tanrı'nın kutsal ismi (YHVH) arasında da bağlantı kurulmuş, yehudanın Tanrı'nın ismindeki dört harfin tamamından (yod-he-vav-he) -ve sayısal değeri dört olan “dalet” harfinden- oluştuğuna işaret edilmiştir (Sotah, vr. 10^b). Rabbânî literatürde ayrıca, Mısır'dan çıkış sırasında Kızıldeniz'e ilk giren ve Ken'an topraklarının ele geçirilmesi esnasında Ken'anlılar'ın karşısına ilk çıkan kabile, aynı zamanda başta Kral Dâvûd olmak üzere İsrâiloğulları tarihindeki pek çok önemli kişinin kendisine dayandığı ve mesih'in, içinden çıkacağı soy olduğu gerekçesiyle Yehuda'nın diğer İsrâil kabilelerine üstünlüğü vurgulanmıştır (Sotah, vr. 37^a; Abodah Zara, vr. 25^a; Genesis Rabbah, 98/8). Bunun yanında, Yehuda'nın kardeşleri tarafından övülmesine yönelik Tevrat ifadesinden hareketle Ya'küb'un bütün soyunun kendilerini Yehuda'ya nisbet edecekleri ve yahudi diye anılacakları belirtilmiştir (Genesis Rabbah, 98/6). Rabbânî literatürde Kudüs merkez-

li Yehuda bölgesine de üstünlük atfedilmiştir (Mişna, Gittin, 5/6; Hagiga, 3/4).

Yehudi kelimesi (çoğulu yehudim, müennesi yehudiyya) Ahd-i Atik'te “Yehuda soyuna / bölgesine ait” mânasında ve bilhassa -Yehuda kabilesinden olsun olmasın- Yehuda bölgesinde oturanları yahut bu bölgeden olanları ve Bâbil sürgününden sonra bütün İsrâiloğulları kabilelerinden artakalanları ifade etmek için kullanılmıştır (II. Krallar, 16/6; 25/25; Yeremya, 40/11-12; 44/1; 52/28-30; Zekarya, 8/23; Ester, 3/4, 6; Nehemya, 1/2; 4/1-2; 13/23; I. Tarihler, 4/18). Yehudi Ahd-i Atik'in Ârâmîce yazılmış bölümlerinde “yehudaye” şeklinde geçmektedir (Ezra, 4/12, 23; 5/1, 5; 6/7, 8, 14; Daniel, 3/8, 12). Ayrıca Yehuda bölgesinde oturanlar ya da o bölgeden olanlar tarafından konuşulan dil ifade etmek için “yehudit” (II. Krallar, 18/26-28; İşaya, 36/11-13; Nehemya, 13/24; II. Tarihler, 32/18), Ester kitabında ise “yahudi olma veya görünme” anlamında “mityahadim” kalıbı yer almaktadır (8/17). Ahd-i Atik döneminde özellikle sürgün sonrasında aynı anda dinî, siyasi ve millî çağrışıma sahip yehudi kelimesi, genelde İsrail toprakları dışında yaşayan yahudiler yahut yabancılar tarafından ve İbrânîce dışındaki dillerde kullanılmıştır. İsrail topraklarında yaşayan ve İbrânîce konuşan yahudiler ise İsrâiloğulları'nın geçmişiyile bağlarını diri tutmak adına kendilerinden İsrâil (yisrael) diye bahsetmişlerdir (*Encyclopaedia Judaica*, XI, 253).

Yehudi kelimesi, Philo'nun yazılarında İbrânî atası İbrâhim'den yazarın kendi dönemine kadar bütün İsrâiloğulları'nı / yahudileri kapsayacak biçimde geçmektedir (“On the Virtues”, 212; “On the Life of Moses”, I/1, 34; II/17, 216). Antik dönem yahudi tarihçisi Josephus, başlangıçta yahudilerin Eber'e atıfla İbrânî (Ebraioi) diye adlandırılırken, Bâbil sürgünü dönüşünden itibaren köken olarak Yehuda kabilesine dayanan yahudi ismiyle çağrıldıklarına işaret etmiştir. Josephus'un açıklamasına göre kabile bu topraklara yerleşen ilk grup olduğundan gerek bölge gerekse halkı bu isimle anılmıştır (“Antiquities of the Jews”, 1/146; 11/173; “Against Apion”, 1/22). Josephus sebt uygulaması, sünnet, yeme içme kuralları, ibadet ve dil gibi faktörlerin tamamını yahudilerin ayırt edici özelliği kabul etmiştir (Harvey, s. 54; “Against Apion”, 1/22).

Ahd-i Cedid'de de yahudi isimlendirmesi (ioudaios / ioudaios) Ya'küb soyundan gelen dinî-etnik grup olarak kullanılmış ve birçok yönden Gentile ile (yahudi olma-

yanlar / Grekler) aynı konumda buldukları vurgulanmıştır (Resullerin İşleri, 18/4; 19/10; Romalılar'a Mektup, 1/16; 2/9-10; 3/9, 29; Galatyalılar'a Mektup, 2/14). Gerekle İsa'nın ve Pavlus'un gerekse hıristiyanlardan bir kısmının yahudi kökenine işaret edilmekle birlikte (Matta, 2/2; Markos, 15/18; Yuhanna, 3/1-2; 4/9; 8/31; 12/9-11; Resullerin İşleri, 13/43; 14/1; 16/1; 22/3; Korintoslular'a Birinci Mektup, 9/20; Korintoslular'a İkinci Mektup, 11/24) özellikle yahudi din adamlarından, İsa Mesih ve hıristiyan cemaat karşıtlığı yapmaları ve İsa'nın öldürülmesinden sorumlu olmaları çerçevesinde bahsedilmiştir (Matta, 26/47-27/26; Markos, 14/43-15/15; Luka, 22/47-23/25; Yuhanna, 8/44-48; 9/22; 11/45-53; 18/12, 31-40; Resullerin İşleri, 12/1-3; 14/2; 18/12-17; 25/24; Selânikiler'e Birinci Mektup, 2/14-15).

Rabbânî literatürde yahudileri ifade etmek için Ahd-i Atik'te olduğu gibi ağırlıklı biçimde İsrâil / İsrâiloğulları (Yisrael / Bene yisrael) kalıpları kullanılmakla birlikte yehudi kelimesi de yer almıştır (Mişna'da sadece üç yerde Megillah, 2/3; Ketubot, 7/6; Nedarim, 11/12, Talmud'da ise daha sık geçer). Ester kitabında sözü edilen Mordehay karakterinin Bünyamin kabilesinden gelmesine rağmen yahudi şeklinde nitelendirilmesi konusunda Talmud'da yer alan bir yorumda yehudi kelimesine tamamen dinî bir içerik atfedilerek “putpe-restliği reddeden kişi” mânası verilmiştir (Megillah, 13^a). Kelime Ârâmîce / Farsça yoluyla Grekçe (ioudaios) ve Latince'ye (iudaeus), oradan diğer Batı dillerine (jew, jude, judia, giudeo, juif) geçmiş, XI. yüzyıldan itibaren yaygınlık kazanmış, modern dönemde dinî mensubiyetin ötesinde “İbrânî ırkına mensup kişi” anlamında kullanılmıştır. Hıristiyan çevrelerinde İsa'yı ele veren Yehuda İskariyot ile özdeşleştirilen yahudi isimlendirmesi uzun süre olumsuz bir anlam taşımış, bu yüzden XIX. yüzyıl Avrupa yahudileri daha ziyade İbrânî (Hebrew) ve İsrâilî (Israelite) adlandırmalarını tercih etmiştir (Türkçe için de Müsevî kelimesi benzer bir fonksiyon icra etmiştir). Yahudi soykırımı (holokost) sonrasında kelimeye yüklenen menfi mâna azalmıştır (JE, VII, 174).

Yahudi şeriatınca (halaka) benimsenen tanım söz konusu olduğunda bir kişinin yahudi sayılması için yahudi anneden doğması veya yahudi dinine geçmesi gerekmektedir. Rabbânî Yahudiliğe ait bu tanıma göre yahudi anneden doğan çocuk babası yahudi olmasa da yahudi kabul edilmekte, yahudi olmayan bir anneden

YAHUDİ

doğan çocuğun ise babası yahudi olsa bile Yahudiliğe geçiş yapması gerekmektedir (Kiddushin, 68^b; *The Code of Maimonides*, Forbidden Intercourse, 15/3-4; Talmud'u ve Rabbânî otoriteyi kabul etmeyen Karai cemaatlerinde Tevrat'a dayandırılan, babaya dayalı yahudi tanımı esas alınmaktadır). Yahudi tanımında yer alan dinî-etnik içeriğin gereği olarak, başka dine geçen bir yahudi de -doğuştan veya mühtedi olsun- teknik anlamda yahudi özelliğini kaybetmemekte, başka dine bağlı (cemaat dışına çıkmış) yahudi kapsamında görülmektedir. Din değiştirmeyen, fakat yahudi kurallarına göre yaşamayan günahkâr bir yahudi ise yahudi için geçerli bütün kurallar kendisine uygulanacak biçimde yahudi kimliğini korumaktadır.

Yahudi tanımı konusu, modern dönemde özellikle İsrail Devleti'nin kurulmasıyla birlikte çeşitli tartışmalara yol açmıştır. Günümüzün çoğu liberal yahudi cemaatlerinde -geleneksel yahudi tanımına zıt olarak- sadece babası yahudi olan bireyler başka bir dini benimsemedikleri sürece cemaate kabul edilmektedir. Öte yandan İsrail Göç Yasası kapsamında başlangıçta (1950) ebeveyninden sadece babası yahudi olanların veya başka dine geçen yahudilerin yahudi sıfatıyla İsrail vatandaşlığına kabulü onaylanmamış, 1970 ve 2005 yıllarında yapılan düzenlemelerle yahudi tanımına giren kişilerin eşleri, çocukları ve torunları ile bunların eşleri ve İsrail dışında gerçekleşmesi şartıyla Ortodoks olmayan cemaatlere kabul edilmiş mühtediler de göç yasası kapsamına alınmıştır. Bugün farklı yahudi cemaat ve gruplarına göre değişen dinî, etnik, kültürel ve seküler yahudi tanımları bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Câmi'u'l-beşân* (Şâkir), II, 143; *The Code of Maimonides (Mishneh Torah): The Book of Holiness* (trc. L. I. Rabinowitz – P. Grossman), New Haven 1965, s. 97-98; F. Josephus, *The Complete Works* (trc. W. Whiston), Nashville 1998, s. 42-43, 356, 938-942 ("Antiquities of the Jews", 1/146, 11/173; "Against Apion", 1/22); *The Works of Philo: Complete and Unabridged* (trc. C. D. Yonge), Peabody / Massachusetts 1993, s. 202 ("Concerning Noah's Work as a Planter", 134-135; "On the Virtues", 212; "On the Life of Moses", 1/1, 34; 11/17, 216); M. Jastrow, *A Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi and the Midrashic Literature*, London-New York 1903, I, 566; Elmallı, *Hak Dini*, I, 374; A. Jeffery, *The Foreign Vocabulary of the Qur'ân*, Baroda 1938, s. 293-294; G. Harvey, *The True Israel: Uses of the Names Jew, Hebrew and Israel in Ancient Jewish and Early Christian Literature*, New York 1996, s. 13, 54; L. Koehler – W. Baumgartner, *The Hebrew and Aramaic Le-*

xicon of the Old Testament (trc. M. E. J. Richardson), Leiden 1995, II, 394; L. Jacobs, *The Jewish Religion: A Companion*, Oxford 2003, s. 284-285; S. Hopkins, "On the Words for 'Jew(ish)' in Arabic", *JOS*, XVII (1997), s. 11-27; M. Sâlih Tefîk, "Aşlı kelimeti 'yehûd' fi'l-'İbrîyye ve'l-'Arabîyye", *Mecelletü Külliyyeti dâri'l-'ulûm*, sy. 33, Kahire 1425/2004, s. 319-347; J. Jacobs, "Jew (The Word)", *JE*, VII, 174-175; Y. M. Grintz – R. Posner, "Jew", *Encyclopaedia Judaica*, Detroit 2007, XI, 253-255; A. Rothkoff, "Judah", a.e., XI, 475-478.

SALİME LEYLA GÜRKAN

YAHUDİ HİRİSTİYANLIĞI

Yahudi kökenli olup
yahudi dinine mensupken
Hz. İsa'ya inananların
temsili ettiği inanç sistemi.

Yahudi-hıristiyan ifadesi, yahudi kimliklerini muhafaza edip yahudi dininin kurallarını uygulamanın yanında Hz. İsa'yı peygamber, öğretmen veya mesih olarak kabul eden, gerek yahudi toplumu gerekse hıristiyan cemaati içinde ayrı bir grup teşkil eden yahudi kökenli hıristiyanlara verilen addır. Yahudi iken Hıristiyanlığı benimseyenlere yahudi-hıristiyanlar (judeo-chretiens, jewish christians), yahudilerin dışındaki milletlere (gentile) mensupken hıristiyan olanlara da putperest kökenli hıristiyanlar (pagano-chretiens, pagano-christians) denilir. Yahudi-hıristiyanlar İsa'yı mesih kabul etmekle yahudilerden, yahudi şeriatını uygulamakla da hıristiyanlardan ayrılırlar. Ahd-i Cedid'de yer almayan yahudi-hıristiyan tabiri öncelikle, ister Helenistik kültüre mensup diaspora yahudileri ister Kudüs ve Filistin yahudileri olsun yahudi kökenli bütün hıristiyanları, daha dar anlamda ise Kudüs ve Filistin cemaatine mensup hıristiyanları ifade eder. Bu takdirde söz konusu ifade özel bir anlam kazanır ve diasporadakilerden daha çok şeriata bağlı ve İsrail'in ayrıcalıkları hususunda daha titiz davranan hıristiyanlar için kullanılır (DBS, IV, 1298).

Kudüs yahudi-hıristiyan cemaati, başlangıçtan itibaren İbrânîler ve Helenistler olmak üzere iki farklı unsurdan meydana gelmekteydi. Kudüs veya Filistin kökenli yahudilerden gelen İbrânîler Ârâmîce konuşuyorlardı ve sıkı sıkıya yahudi şeriatına bağlıydılar. Saint Paul, Helenleşmiş bir şehir olan Tarsus'tan olmasına rağmen Hıristiyanlığı kabul etmeden önce şeriatla ilgili tavrı sebebiyle İbrânîler arasında saygı görüyordu. Helenistler ise diaspora yahudileriydi ve onlar Grek dili ve eğitimine bağlı yahudi-hıristiyanlardı. Helenistler id-

dia edildiği gibi şeriatı terketme taraftarı değildi, fakat şeriatı daha insanî, daha ahlâkî ve evrensel şekilde yorumluyorlardı. Helenistler'de İbrânîler'deki kadar yabancı düşmanlığı görülmezdi. İbrânîler'le, Yunanca konuşan yahudiler arasında ortaya çıkan ve Ahd-i Cedid'de, "İsa'nın öğrencilerinin sayıca çoğaldığı o günlerde Grekçe konuşan yahudiler, günlük yardım dağıtımında kendi dularına gereken ilginin gösterilmediğini ileri sürerek İbrânîce konuşan yahudilerden yakınmaya başladılar" (Resullerin İşleri, 6/1) şeklinde ifade edilen anlaşmazlık sadece dil ve eğitim farkından kaynaklanmıyordu. Zira Helenistik Yahudilik, İbrânîler'ce daha aşağı görülüyordu. Yunanca konuşan yahudiler Filistin rabbilerinin asla kabul etmeyecekleri şeylere izin veriyorlardı. Bunlar, uzun süre putperestler arasında yaşadıkları ve yabancıların lânetli dilini (Mişna, Sotah, 9/14) konuştukları için ikinci sınıf ve bir tür heretik kabul ediliyorlardı. Tevrat'a aşırı bağlı İbrânîler'e göre Grekçe'ye karşı beslenen kin, dinin olduğu kadar vatan severliğin de bir parçasıydı (a.g.e., IV, 1302). Ferisiler yahudi ülkesine, mâbedine ve Mûsâ'ya bağlı İbrânî hıristiyanlara karşı olumlu, mâbed ve şeriat konusunda lâkayt olan Helenist hıristiyanlara karşı ise olumsuz davranıyorlardı (Ries, s. 15).

İster İbrânî ister Helenist olsun bütün yahudi-hıristiyanlar Hz. İsa'yı kabul etmekle beraber yahudi şeriatına bağlıydılar. Ancak bunlar, kendi aralarında putperest kökenli hıristiyanları Mûsâ şeriatından sorumlu tutma hususunda yahudi-hıristiyanlar ve yahudileştirenler (judaisants) olmak üzere ikiye ayrılmışlardı. Yahudileşmek (judaiser) "bizzat yahudi olmadığı halde yahudi âdet ve alışkanlıklarını taklit etmek" anlamındadır. Kelime bu anlamıyla Ahd-i Atik'in Ester bölümünde (8/17), "Ülkedeki halklardan çok sayıda kişi yahudi oldu" şeklinde geçmekte, Pavlus da kelimeyi aynı anlamda kullanmakta ve, "Yahudi olduğun halde yahudi gibi değil öteki uluslardan biri gibi yaşıyorsun, nasıl olur da ulusları yahudi gibi yaşamaya zorlarsın" diyerek Petrus'u kınamaktadır (Galatyalılar'a Mektup, 2/14). Yahudileştirenler, yahudilerin dışında başka milletlere mensup iken hıristiyan olanlara Mûsâ şeriatını zorunlu tutanlardır (Resullerin İşleri, 15/1). Bunlar da yahudi kökenli hıristiyanlardı, fakat diğer yahudi-hıristiyanlar gibi sadece kendileri şeriata sıkı sıkıya bağlı kalmakla yetinmiyorlar, putperest iken Hıristiyanlığa girenleri de Mûsâ şeriatına uymakla yükümlü tutuyorlardı (DB, III/2, s. 1778).